

Актуальні виклики судової експертизи, що виникли в умовах воєнного стану, та перспективи її розвитку

Олена Залужна

старший судовий експерт відділу судової експертизи № 3 лабораторії судової експертизи, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Нікополь, Україна, e-mail: zaluzhnaolena@ukr.net

Розглянуто актуальні проблеми для криміналістики та судової експертизи в Україні, що виникли в умовах воєнного стану. Звернено увагу на необхідність розробки, впровадження сучасних технологій і нових методів збирання та збереження доказів у таких складних умовах.

Ключові слова: об'єкти дослідження; судові експерти; судова експертиза; експертна діяльність.

Current Challenges of Forensic Examination that Arose Under Martial Law and the Prospects for Its Development

Olena Zaluzhna

The article examines the current problems of forensics and forensic examination in Ukraine, which arose under martial law, and correctly draws attention to the need to develop and implement modern technologies and new methods of collecting and preserving evidence in such difficult conditions.

Keywords: research objects, forensic experts, forensic examination, expert activity.

Війна в Україні створює складні виклики для криміналістики та судової експертології. Неприятливі умови суспільного життя в Україні останніх років, які викликані понад 10-річною агресією РФ, продовжуваний воєнний стан через повномасштабне вторгнення суттєво вплинули на всі сфери нашого життя. Злочини, скоєні військовими РФ на території нашої держави (масові вбивства цивільних людей, пошкодження та знищення помешкань громадян та інфраструктури, гвалтування, мародерства та ін.), є надзвичайно масштабними, їх огляди, фіксування та розслідування потребують чималого обсягу подій, ретельного збирання значного масиву доказів і проведення численних судових експертиз.

Доказами є фактичні дані, отримані у визначеному кримінальним процесуальним законодавством порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [2, с.47]. Основні виклики передбачають збирання та збереження доказів у зонах конфлікту. Воєнні дії часто супроводжуються руйнуванням інфраструктури, що ускладнює або унеможливує залучення в зону здійснення слідчих дій достатньої кількості фахівців, сил або засобів. До того ж зібрані об'єкти

можуть бути знищені або пошкоджені через обстріли, вибухи та відсутність безпеки. Це вимагає розроблення нових методів збирання та збереження доказів у таких складних умовах.

Також у сучасних умовах перед криміналістикою постають нові завдання, які потребують вироблення наукових рекомендацій у документуванні, фіксуванні та доказуванні фактів учинення воєнних та інших злочинів міжнародного характеру. Розроблення окремих криміналістичних методик розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру передбачає визначення їх структури та змісту, а також можливості застосування стандартів розслідування.

В умовах воєнного стану постали складнощі проведення окремих слідчих (розшукових) дій: якщо судову експертизу необхідно провести на місці події або за місцем перебування об'єкта дослідження, то особа або орган, який її призначив, повинні забезпечити судовому експертові безперешкодний доступ до об'єкта дослідження і належні умови праці [1, с. 2]. Але ускладнення та неможливість пояснюється недосяжністю місць подій та місце знаходження об'єктів дослідження, які розміщені в зоні бойових дій, на тимчасово окупованих РФ територіях нашої країни або на деокупованих місцевостях.

Нерідко зустрічається небажання потерпілих брати участь у слідчих діях та відмова від проведення подальшого призначення судово-медичної експертизи у зв'язку з потенційним ризиком для їх життя і здоров'я через загрозу обстрілів і вибухів. Складність організації та проведення молекулярно-генетичних досліджень через відсутність в Україні бази даних ДНК військовослужбовців. Під час проведення вибухотехнічних досліджень з метою визначення типу артилерійських боєприпасів, застосованих для обстрілу цивільної інфраструктури, заважає неякісне вилучення залишків цих снарядів (не завжди надають інформативні залишки, а за дрібними уламками без маркування вирішити відповідне завдання майже неможливо).

Неодноразові екологічні злочини, скоєні в Україні, у поєднанні з агресивним і кримінальним тиском на довілля спричинили і продовжують спричиняти глобальну екологічну та кліматичну кризу, яка є серйозною загрозою на планетарному рівні. Через підірив греблі Каховського водосховища землі зазнали негативних наслідків через припинення водопостачання. Це призвело до відсутності зрошення, що є критичним для вирощування зернових, овочевих і технічних культур.

Збройний конфлікт призводить до значної кількості загиблих і зниклих безвісти, що вимагає від криміналістів проведення масових ексгумацій та ідентифікацій тіл. Це передбачає використання ДНК-аналізу, антропологічних та інших методів судової експертизи для встановлення особистостей загиблих і документування військових злочинів.

Крім проведення судової експертизи як основної форми використання спеціальних знань у всіх видах судочинства судові та правоохоронні органи, адвокати та інші учасники процесуальних відносин можуть залучати судових експертів як спеціалістів до проведення окремих процесуальних дій для надання консультацій або здійснення експертних досліджень.

Особливо актуальним для огляду в умовах воєнного стану є вибір методів, прийомів і правил роботи зі слідами-відображеннями та слідами-речовинами з малим ідентифікаційним періодом, вилучення яких завжди пов'язане

з певним ризиком втрати їх інформативності через обмеженість доступу до місця події. Подібні прийоми та методи оглядів не повинні обмежуватися лише традиційними узвичаєними науково-технічними засобами виявлення, фіксування та вилучення речових доказів.

Реальне розкриття вчинених злочинів сьогодні неможливе без залучення компетентних фахівців для необхідних експертиз. Якісно складений висновок експерта — це один із найважливіших засобів доведення провини злочинця, цей висновок будується на основі спеціальних знань підготовленого фахівця, що є вкрай важливим для учасників кримінального процесу. Але робота в умовах війни має значний вплив на психологічний стан фахівців, що може вплинути на їхню ефективність та здатність об'єктивно оцінювати докази. Забезпечення психологічної підтримки та проведення регулярних тренінгів для експертів є важливими аспектами роботи в таких умовах.

У таких в реаліях воєнного сьогодення криміналістика покликана розробляти сучасні засоби, прийоми та методи, спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним із військовою агресією РФ проти України й іншим злочинам в умовах війни.

Одним із найважливіших завдань криміналістики є розроблення та застосування техніко-, тактико- та методико-криміналістичних засобів, прийомів, методів і рекомендацій, що дають змогу збирати, досліджувати й використовувати доказову інформацію навіть у складних умовах стану війни.

В умовах збройного конфлікту важливо забезпечити співпрацю між національними та міжнародними правоохоронними органами та експертними установами, яка передбачає обмін інформацією, технічною підтримкою та досвідом для підвищення ефективності розслідувань та судових процесів.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.03.2026).